

Alasdair MacIntyre, *Kimin Adaleti, Hangi Rasyonellik*, çev.
Akın Emre Pilgır (İzmir: Livera Yayınevi, 2023), 544 ss.

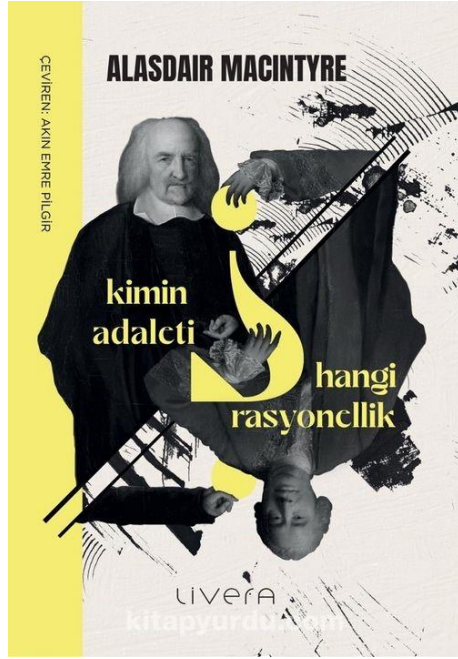
Whose Justice, Which Rationality by Alasdair MacIntyre

SEBİLE BAŞOK DİŞ

Necmettin Erbakan University

Received: 10.11.2023 | Accepted: 29.06.2024

Günümüzde hemen hemen her talep ya da itiraz hak ve haksızlık kavramlarına, dolayısıyla adalet kavramına başvurularak dile getirilmektedir. Eğitim hakkı, özgürlük hakkı, mülkiyet hakkı, yaşama hakkı, hatta ölme hakkı gibi haklar gündemde en çok tartışılan konular arasındayken doğmamış nesillerin hakları ve hayvan hakları da zaman zaman çeşitli nedenlerle gündeme gelebilmektedir. Her ne kadar bütün bu konular adalet başlığı içinde tartışılıyor olsa da belli felsefi gelenek ve kuramların birbirinden farklı adalet anlayışlarının olması nedeniyle neyin adil olduğuna ilişkin farklı görüşlerle karşı karşıya kalıyoruz. Alasdair MacIntyre, *Kimin Adaleti? Hangi Rasyonellik?* adlı eserinde bu durumu ele almakta ve adalet ile pratik rasyonellik arasında bir ilişkinin var olduğunu görerek Batı felsefe geleneklerinin, adalet ve pratik rasyonellik kavramlarını ve bu ikisi arasında kurmuş oldukları ilişkiyi tarihsel seyri içinde değerlendirmektedir.

MacIntyre'in 1987 yılında yazdığı ve Türkçeye *Kimin Adaleti? Hangi Rasyonellik?* ismiyle çevrilen bu eser, ülkemizde bu yıl (2023) yayımlandı. Kitabın önsözündeki açıklamaya göre MacIntyre, *After Virtue* [Erdem Peşinde] adlı kitabında iki temel iddiada bulunmuştur. İddialardan ilki, ahlak felsefesinin onca çabasına rağmen liberal ve bireyci bir bakış açısını rasyonel bir biçimde savunmadığıdır. İkincisi de Aristotelesçi geleneğin, ahlaki ve toplumsal tutumlarımız ve bağlılıklarımıza rasyonellik ve anlaşılabilirlik kazandırabileceğidir. MacIntyre, iddiasına göre o zaman bile bu iddiaların rasyonelliğin ne olduğuna dair bir değerlendirme ile desteklenmesi gerektiğinin farkındaydı. Bu nedenle o, konuyla ilgili ikinci bir kitap daha yazma vaadinde bulunmuştur. Vaat edilen o kitap, işte bu kitaptır.

MacIntyre, yaptığı bazı seminer çalışmaları sırasında farklı adalet kavramlarının farklı pratik rasyonellik kavramları ile ilişkili olduğunu görmüştür. Öyle ki bu adalet görüşleri, bunların varsaydığı pratik rasyonellikle ilgili inançlardan ayrı tutulamazlar. MacIntyre'a göre *Kimin Adaleti? Hangi Rasyonellik?* adlı kitap, her ne kadar *After Virtue*'nun bir devamı olsa da onunla beraber okunmak zorunda değildir, ondan ayrı olarak da okunabilir. O, ayrıca bu eserini de *After Virtue* gibi yalnızca akademik felsefeciler için yazmadığını söyler ve herkes için önem taşıyan rasyonellik ve adalet gibi konuların sadece kısıtlı bir çevre için yazılmaması gerektiğini özellikle belirtir. Ancak belirtmekte fayda vardır ki kitabın anlaşılması için yoğun dikkat gerekmektedir. Eser, son zamanlarda yaygınlık gösteren, felsefi meseleleri derinlikli bir şekilde ele almaktan ziyade felsefeyi okur için ilgi çekici hale getirmeye çalışan metinlere benzememektedir.

Kimin Adaleti? Hangi Rasyonellik? adlı kitap, toplam yirmi bölümden oluşmaktadır ve ilk bölüm "Rakip Adaletler, Rekabet Hâlindeki Rasyonellikler" başlığını taşımaktadır. Yazar bu bölümde birbirinden çok farklı konuların adalet meselesi etrafında tartışıldığını söyler. Bu konularda büyük bir görüş çeşitliliği olmakla birlikte bunların altında birbiriyle çelişen bir dizi adalet kavramı bulunmaktadır. MacIntyre'in ifadesi ile "Bunlar birbiriyle bir dizi farklı biçimde ve çarpıcı derecede aykırı olan kavramlardır. Bazı kavramlar kişilerin elinden alınamayacak insan haklarına, başkaları belli bir sözleşme düşüncesine, diğerleri de fayda standardına başvurmaktadır." (s. 15) MacIntyre'in bahsettiği bu kavramlar, akla hemen doğal haklar öğretisini, toplumsal sözleşme kuramlarını ve faydacılık ile hazcılığı

getirmektedir. Bu çeşitlilik içinde hangisini kabul edeceğimize karar vermek için pratik rasyonelliğe başvurmak isteyebiliriz. Ancak MacIntyre'a göre hem genel olarak rasyonelliğin doğası ile hem de özel olarak pratik rasyonellikle ilgili anlaşmazlıklar da adaletle ilgili ihtilaflar kadar çok yönlü ve zorludur. Bu nedenle bu başvuru işe yaramayacaktır. MacIntyre, bu ihtilaflı görüşlere göre rasyonel olmanın anlamını şu sözlerle tanımlar:

Pratik anlamda rasyonel olmak, rakip taraflardan birinin düşüncesine göre, kişinin alternatif eylem planlarının her birini ve sonuçlarını maliyet-fayda hesaplamalarıyla değerlendirerek hareket etmesidir. Rakip taraflardan bir başkasıysa, pratik açıdan rasyonel olmanın, kendi çıkarlarına özel bir ayrıcalık tanımayacak bir tarafsızlıkla davranma kapasitesine sahip rasyonel birinin, dayatılmasını kabul edeceği sınırlılıklar altında hareket etmek olduğunu ileri sürmektedir... üçüncü bir tarafın iddiasına göre de insanların nihai gerçeklik ve gerçek faydasına ulaşacak şekilde hareket etmesidir. (s. 16-17)

MacIntyre'ın anlattığı bu rasyonellik anlayışları, faydacılar, deontolojik etik yanlıları ve dinî etik savunucuları tarafından benimsenen birbirinden oldukça farklı görüşlerdir. MacIntyre, rasyonel olmanın gereklerini ortaya koyarken kendimizi tüm özel yönlerden soyutlamamızı talep eden, tarafsızlık koşulu ile meseleye yaklaşmayı salık veren liberal bireyciliği eksik ve hatalı bulur. O, rasyonellik için mantık yasalarının gerekliliğini belirtir ancak tek başına mantık yasalarının yeterli olmayacağını, onun yanına bir şeyin daha konması gerektiğini söyler. Ancak bu şeyin ne olması gerektiği de ihtilaflı bir meseledir.

MacIntyre, rasyonelliğin tarihten ve kültürden bağımsız mutlak bir ölçüt olmayıp kendisinin tarihi olan bir kavram olduğunu ileri sürer. Aynı durum adalet için de söz konusudur. MacIntyre'ın bu eserde yapmaya çalıştığı şey, Batı tarihinin parçası olan gelenekleri kendi adalet ve rasyonellik değerlendirme türleri ile ortaya koymaktır. Ancak bu geleneklerin birbirinden kopuk ya da ayrı oldukları düşünülmemelidir. Bunlar karşıtlık ya da ittifak, hatta sentez ilişkisi ile birbiriyle bağlantılı geleneklerdir. MacIntyre, içlerinde kendi pratik rasyonellik ve adalet değerlendirmelerini barındıran bu gelenekleri sıralar. Bu gelenekler şunlardır: Aristotelesçi adalet ve pratik rasyonellik değerlendirmesi, Hristiyanlığın Augustinusçu

alternatif değerlendirmesi, Aguinas'ın pratik rasyonellik ve adalet değerlendirmesi, başarısının tepe noktasını Hume'un oluşturduğu İskoç Aydınlanmasının pratik rasyonellik ve adalet değerlendirmesi ve son olarak tüm geleneklere karşıtlıktan doğan fakat kendisi bir geleneğe dönüşen modern liberalizm (s. 27).

MacIntyre, dünyada başka önemli adalet ve pratik rasyonellik değerlendirmelerinin de var olduğunu söyler. Yahudilikte, İslam düşüncesinde, Hint ve Çin'de de farklı gelenekler ortaya çıkmıştır. Ancak o, bu geleneklere vakıf olmadığı için bunlar hakkında konuşmasının doğru olmayacağını söyleyerek ele aldığı konunun sınırlarını çizer. Onun bu beyanını, Batı dışı toplumların kendi adalet ve pratik rasyonellik değerlendirme geleneklerini ortaya koyması için bir çağrı olarak yorumlayabiliriz.

MacIntyre, Aristoteles'in adalet ve pratik rasyonellikle ilgili görüşlerini ele almadan önce Aristoteles'ten önceki Atinalıların toplumsal ve kültürel düzenini ortaya koyar. Bu geçmişe bakmak sadece Aristoteles'i anlamak için değil, ayrıca günümüzde mevcut olan pratik rasyonellik ve adalet ile ilgili ihtilafların anlaşılması bakımından da önemlidir. Çünkü MacIntyre'a göre bu ihtilaflar, MÖ 4. ve 5. yüzyıllarda Atina'da yaşanmış çatışmaların birer uzantısıdır (s. 30). Atina'daki *polis*'in toplumsal ve kültürel çatışmaları, Batı'ya adalet ve pratik rasyonellikle ilgili birbiriyle bağdaşmayan ve birbirine düşman bir dizi gelenek miras bırakmıştır. Bu konuyla ilgili tartışmalarda kullanılan terimler, sözlü ve yazılı materyaller tarafından belirlenmiştir ki bunların merkezinde Homeros'un *İlyada* ve *Odyseia*'sı bulunur (s. 31). Bu yüzden MacIntyre, kitabın ikinci bölümüne "Homerosçu İmgelemde Adalet ve Eylem" adını verir. MacIntyre, Homeros'un kullandığı *dike* ve *arete* sözcüklerinden yola çıkarak adalet, iyi olmak, toplumsal rol, onur, eylemin gerekçelerinin neler olduğu, sorumluluk gibi kavramların Atinalılar için ne anlama geldiğini açıklar.

Üçüncü bölüm "Post-Homerosçu Mirasın Paylaşımı" başlığını taşır. Bu bölümde MacIntyre, Homeros'un dahi *arete* kavramı ile somutlaştırılan başarının iki ayrı boyutunun bulunduğu farkında olduğunu söyler. Homeros'a göre bunlar genel olarak birbiri ile uyumludur. Başarmak hem üstün olmak hem de kazanmaktır. Ancak bu ikisinin her zaman uyum içinde olmadığı Atinalılar tarafından da görülmüştür. Mükemmellik olarak anlaşılan başarı ile zafer olarak anlaşılan başarı arasındaki ilişkinin ne olduğu

meselesini adalet kavramına başvurmadan değerlendirmek mümkün değildi. Bu nedenle adalet ve pratik akılla ilgili ihtilaflar, mükemmellik ile zafere arasındaki ilişki üzerine devam eden tartışmalar tarafından biçimlendirilmektedir. Mükemmelliğe ya da zafere öncelik tanıma arasındaki ayrıma dayalı olarak iki farklı adalet anlayışı ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri “mükemmelliğe uygun şeyler olarak adalet” iken diğeri, “işbirliğinin karşılıklılığı tarafından gerektirilen şey olarak adalet”tir (s. 61). Bunlar genellikle aynı veya benzer kuralları gerektirseler de standartları ve hükümleri tikel olaylarda ayrışmaktadır ve bunlar farklı gerekçelendirme türlerine sahiptirler. MacIntyre, üçüncü bölümde işte bu farkları ortaya koyar.

Dördüncü bölüm, “Sorgulamaya Sokulan Atina” başlığını taşımakta. Bu bölümde MacIntyre, 5. yüzyılda Atina’da ortaya çıkmış olan adalet ve pratik akıl ile ilgili tartışmaların seyrini ele alır. Bu tartışmalarda dört farklı ve uyumsuz yol ortaya çıkmıştır ki ilk yolun kurucusu Perikles’tir. Diğer yollar Perikles’e verilmiş tepkilerin sonucudurlar ve bunlar Sofokles, Thucydides ve Platon’un eserlerinde ortaya konmuşlardır. MacIntyre, bu bölümde Periklesçi Sophoklesçi ve Thucydidesçi bakış açılarını Atina tarihinde yaşanmış olaylarla birlikte açıklar.

“Platon ve Rasyonel Sorgulama” başlığı altındaki beşinci bölümde MacIntyre, Platon’un Thucydides’in hangi görüşlerine, hangi gerekçelerle karşı çıktığını ve onun, sofistlerin adalete ilişkin görüşlerine getirdiği eleştirileri Platon’un çeşitli eserlerine dayanarak açıklar. Beşinci bölüm “Platon’un Vârisi Olarak Aristoteles” başlığı altında yazılmıştır. MacIntyre, bu bölümde Aristoteles’in bilgi, akıl, kozmos, etik, adalet ve siyaset anlayışına dair açıklamalar yaparken Platon ile Aristoteles arasında ilişkinin bir karşılık ilişkisi olmadığını vurgular. O, Aristoteles’in, Platon’un çalışmasını tamamlamaya çalıştığını ve bunu yaparken zorunlu olduğu ölçüde Platon’un çalışmasını düzeltme çabasında olduğunu ileri sürer ve bu iddiasını destekleyecek açıklamalarda bulunur.

Yedinci bölümün başlığı, “Aristoteles’in Adalet Üzerine Düşünceleri”dir. MacIntyre, Aristoteles’in adalete ilişkin görüşlerinin pratik akıl ve *polis* hakkında söylediği şeylerin ışığında anlaşılabilceği iddiasında bulunur. Bu nedenle o, Aristoteles’in *polis*’e dair söylediklerini erdem ve *phronesis* gibi kavramlarla birlikte ele alarak onun adalet anlayışını ortaya koyar. Sekizinci bölüm de Aristoteles ile ilgilidir ve “Aristoteles’in Pratik Akılla İlgili

Görüşleri” başlığını taşır. Bu bölümde MacIntyre, Aristoteles’in pratik akılla ilgili sözlerinin kimlere hitaben söylendiğini izah eder. Bunun yanı sıra o, Aristoteles’in eğitilmiş bir fail için rasyonel hareket etmenin anlamını ve işlevlerini eğitimin gerekliliğini ortaya koyarak açıklar. MacIntyre, Homeros’un şiirlerinde Zeus’un adaletiyle başlayan bir öykünün, Aristoteles’in adaletinde yine Tanrı ile ilişkili bir şekilde devam ettiğini belirterek bu açıklamaları yapar.

MacIntyre, “Augustinusçu Alternatif” başlığını taşıyan dokuzuncu bölüme 4. ve 5. yüzyıllardaki Yunanlar ile modern liberaller arasında adaletle ilgili görüş karşıtlığının ne kadar büyük olduğunu vurgulayarak başlar. MacIntyre, bu bölümde Atinalıların nezdinde adaletin *polis*’in sınırlarıyla tanımlanırken daha sonra *polis*’in sınırlarını aşacak şekilde genişlediği, Stoacıların Greko-Romen dünyasında adaletin tüm insanlığı kapsayacak şekilde anlaşılmasına başlandığı bilgisini verir. Ona göre bu adalet kavrayışı Yunanların ya da Romalıların yönetimlerine ait pratikleri temyiz etmeye götürecek bir zemin sunamamaktaydı. Bu zemini sağlayacak olan şey, Yahudilik kaynaklı olan ve temelini On Emir’in oluşturduğu hukuktur. MacIntyre, On Emir’in adalet bakımından önemini açıkladıktan sonra Hristiyan düşünürlerin hukuk ve adalet kavrayışlarını değerlendirmeye geçer ve ilk Hristiyan düşünürlerden en önemli isimlerden biri olan Augustinus üzerinde etraflıca durur. Augustinus’un ilahi yasa/hukuk ve adalet hakkında yaptığı değerlendirmeyi açıklar. Bu değerlendirmede Augustinus’un Platon ve Cicero gibi isimlerden adalet ve sevgi gibi konularda nasıl faydalandığının yanı sıra onlardan hangi bakımlardan farklılaştığı da ortaya konur. MacIntyre, bu bölümde bize Augustinus’un adalet meselesini, Tanrı Şehri, özgür irade, Tanrı sevgisi gibi kendi felsefesini oluşturan diğer kavramlarla nasıl ilişkilendirdiğini izah eder. Bölümün son sayfalarında ise VII. Gregory olarak bilinen papanın Augustinusçu adalet kavramını nasıl teokratik bir şekilde geliştirdiğini anlatır ve böylece papalık ve kilisenin adalet meselesine ne şekilde dahil olduğunu ortaya koyar.

MacIntyre, onuncu bölüme “Gelenek Çatışmasının Üstesinden Gelmek” başlığı ile yer verir. Yazar bu bölüme Thomas Aquinas’ın *Summa Theologiae* adlı eserinin dört karakteristik özelliğini sıralayarak başlar. Bunu yaparken modern düşünürler tarafından Aquinas’ı Aristoteles ile kıyaslar-ken yapılan yorumların hatalı oluşuna da dikkat çeker. MacIntyre’a göre

Summa Theologiae'nin en önemli özelliklerinden biri, iki rakip geleneğin, Aristotelesçi ve Augustinusçu geleneklerin birbiriyle çatışıyor görünen talepleriyle yüzleşmesidir. Aslında o, bu iki farklı geleneği sentezlemeye çalışmıştır. MacIntyre, bu bölümde Aquinas'ın bunu nasıl yaptığını açıklarken hem bu rakip geleneklerin temsilcileri hem de Aquinas sonrası ortaya çıkan Thomasçı gelenekler hakkında bilgi verir.

On birinci bölüme “Aquinas'ın Pratik Rasyonellik ve Adalet Üzerine Görüşleri” başlığı verilmiştir. MacIntyre, bu bölüme şöyle bir iddia ile başlar: “Bireylerin eylemleriyle kurdukları ilişkileri anlayış biçimleri ve bu eylemlerin nasıl oluştuğu kısmen, bu kavrayış için erişimlerine açık olan kelime dağarcığının boyutları ve inceliği ile kelime dağarcıklarının yapmalarını mümkün kıldığı ayrımların aralığı ile ilgili bir meseledir.” (s. 250) MacIntyre, ahlak açısından kelime dağarcığının önemine bu şekilde dikkat çektikten sonra Aquinas'ın Orta Çağ ahlak lügatine olan etkisini ve katkılarını açıklar. MacIntyre'a göre Aquinas bunu Aristotelesçi ifadelerden faydalanarak yapmıştır. MacIntyre, bu bölümde Aquinas'ın hangi sözcükleri ahlak lügatine dahil ettiğini anlatırken bunu hem Aquinas'ın felsefesini hem de Aristoteles'in felsefesini açıklayarak yapar. O, tüm bunları yaparken Aquinas'ın sadece adaleti ele alma biçimine değil, aynı zamanda onun adaletsizliği nasıl ele aldığına da bakar ve bunu da açıklar.

On ikinci bölüm, “İskoç Aydınlanması'nın Augustinusçu ve Aristotelesçi Arka Planı” başlığı altında yazılmıştır. MacIntyre, bu bölümde Orta Çağ sonrası bir dönemi anlatmaya koyulur. Bu yeni dönemde Aristotelesçiler ve Thomasçılar her ne kadar varlıklarını sürdürmekteyseler de bu, artık etkisiz bir varlıktır. Bireyin toplum ve politik düzen içindeki rolünü icrasını temellendirmek için başvurulacak gerekçelendirme, modern devletin ortaya çıkışı ve piyasa ekonomisinin büyümesi ile değişmek durumunda kalmıştır. Bu dönemde gerekçe olarak sunulan *esas* fayda, İlk ve Orta Çağ'da anlaşılan faydadan daha farklıdır. Faydayla birlikte adaletin doğası ile de ilgili soru kümesi doğmuştur. Bu tür sorulara yanıt vermek için de politik otorite, pratik rasyonellik ve adalet konularını içeren değerlendirmeler yapmak gerekmiştir. MacIntyre, bu süreci anlatmak için 18. yüzyıl İngiltere'si ve İskoçya'sında yaşanan felsefi gelişmeleri, Edmund Burke ve Stair üzerinden ele alır.

“İskoçların Toplumsal Düzeninde Felsefe” başlığı altında yazılan on üçüncü bölümde MacIntyre, 17. ve 18. yüzyılda İskoçya’da pratik yaşamın nasıl yönetildiğini ve bu alanda yaşanan tartışmaları değerlendirir. Tartışma konularından biri de de rasyonel gerekçelendirme ve yöntemlerdir. MacIntyre, bu tartışmalara değinirken İskoç entelektüel ve kültürel geleneğine ilişkin bilgiler de verir ve İskoç geleneğinde yaşanan tartışmaların nasıl olup da Hutcheson’u geleneğin muhafazası için çaba göstermeye sevk ettiğini anlatır.

MacIntyre, “Hutcheson’un Adalet ve Pratik Rasyonellik Üzerine Görüşleri” başlığını verdiği on dördüncü bölüme Hutcheson’un nasıl bir eğitim aldığı açıklayarak başlar ve onun felsefesinin teolojik yönüne dikkat çeker. Hutcheson’un ahlak anlayışının anlatıldığı bu bölümde bu anlayışın oluşmasında etkili olan Aristoteles ve Shaftesbury gibi isimlere ve bu anlayışın Stair’in görüşleri ile karşılaştırmasına da yer verilir. Ancak bölümün en büyük kısmı, Hutcheson’un ahlak duygusuna ilişkin görüşlerinin açıklanmasına ayrılmıştır. Hutcheson’a göre bu duygunun ne olduğu, ahlak duygusunun nesneleri ve işlevleri hakkında bilgi veren MacIntyre, bölümün sonunda Hutcheson’un ortaya koyduğu ahlak kuramının filozoflar üzerindeki etkisini anlatır.

On beşinci bölüm “Hume’un Anglikanlaştırıcı Yıkımı” başlığını taşır. Bu bölüme MacIntyre, Hume’un İskoçya’da yetişmesi ile İskoç geleneğinden nasıl etkilendiğini, bu gelenekten nasıl ayrıştığını ve din karşıtı tutumunu anlatarak başlar. MacIntyre’in verdiği bilgilere göre Hume’un İngiltere’ye gidişi onda önemli değişikliklere neden olmuş, MacIntyre’in ifadesi ile o kendisini Anglikanlaştırmıştır. Ancak İngiltere’de bir İskoç olarak gördüğü olumsuz muamele buradan ayrılmasına neden olmuştur. Hume hakkında bu bilgileri sunan MacIntyre, Hume düşüncesinde Hutcheson’un düşüncelerinin ne kadar etkili olduğunu göstermeye koyulur. MacIntyre, bunu yaparken Hume’un insan doğasına ilişkin görüşlerini, her iki filozofun beslendiği düşünsel kaynakları ve onların bu kaynaklardan nasıl yararlandığını da açıklar.

MacIntyre’in, “Hume’un Pratik Rasyonellik ve Adalet Üzerine Görüşleri” başlığını verdiği on altıncı bölüm, tutkular, akıl ve bunlar arasında ne tür bir ilişki olduğu üzerinedir. MacIntyre, tutkuların yönelimselliği karşısında aklın güçsüzlüğünü göstermeye çalışan Hume’un görüşlerinin yetersiz

kaldığı noktalara işaret eder. MacIntyre’a göre sadece tutkular esas alındığında kamu çıkarına yönelik ilgiyi ve adalet yükümlülüğünü açıklamak güçtür. Bu güçlükleri tek tek açıklayan MacIntyre, Hume’un siyaset anlayışına da değinir. Bölümün son sayfalarında ise Hume’un adaletle ilgili akıl yürütmeleri, nasıl sağlam akıl yürütmeler olarak gördüğünü ele alır.

“Bir Geleneğe Dönüşen Liberalizm” adlı on yedinci bölüme MacIntyre, önceki bölümlere ilişkin bir değerlendirme yaparak başlar ve tüm bu bölümlerde üç ayrı geleneğin izini sürdüğünü belirtir. Bu geleneklerin merkezlerinde belli isimler bulunur. Bu isimler, Aristoteles, Aguinas ve Hume’dur. MacIntyre, bu bölümde adalet ve pratik rasyonelliğe bakış noktasında bu gelenekler arasındaki farklara odaklanır ve yeni bir gelenek olarak kendini gösteren liberalizmin bireyciliğini ortaya koyar. Bölümün son sayfalarında ise liberalizmin pratik rasyonellik ve adaletle ilişkin bakışını ele alarak, onun diğer gelenekler karşısında bir üstünlüğe sahip olup olmadığını tartışır.

On sekizinci bölüm “Geleneklerin Rasyonelliği” başlığını taşır. MacIntyre’a göre bu gelenekler yalnızca pratik rasyonelliğe ve adaletle ilişkin değerlendirmeler bakımından değil, erdem listeleri, benliğe bakışları ve kozmoloji anlayışları gibi noktalarda da ayrışır. Ayrıca bu gelenekler sadece çeşitli meselelere bakışları ile değil, birbirleri ile olan ilişkileri bakımından da farklılaşırlar. Rakip geleneklerle ilgili en önemli hususlardan biri de bunların değerlendirme yaparken ortak standartlara başvurmuyor oluşlarıdır. Her birinin kendi akıl yürütme standardı vardır ve her gelenek meseleleri ele alırken kendi inançlar kümesine başvurur. Bu bölümde MacIntyre, geleneklerin gelişim aşamalarını anlatarak perspektivist ve pozitivist açıdan değerlendirmeler eşliğinde bu geleneklerin çeşitli özelliklerini ortaya koyar.

MacIntyre, on dokuzuncu bölüme “Gelenek ve Tercüme” başlığını verir. Bu bölümün başında MacIntyre, bir geleneğin savunucusunun, diğer gelenek hakkında hüküm verebilmesi için onu anlamış olması gerektiğini iddia eder. Her gelenek belli bir dil ve kültür içinde somutluk kazanır. Bu nedenle MacIntyre, gelenek içinde dilin nasıl şekillendiğini ve işlev gördüğünü önemser. Gelenek içinde dilin kullanımı önemlidir; bu nedenle geleneğin anlaşılması dilin anlaşılmasını ve dolayısıyla tercüme faaliyetini de önemli hale getirir. MacIntyre, bu bölümde dil, tercüme, isimlendirme gibi

konulara dair açıklamalar yaptıktan sonra geleneklerin anlaşılması noktasında kilit bir role sahip olan tercümenin zorluklarını anlatır.

Kitabın son bölümü olan yirminci bölüm, “İhtilaflı Adaletler ve İhtilaflı Rasyonellikler” başlığını taşır. MacIntyre’a göre adaletle ilgili her kavram pratik rasyonellikle ilgili bir kavramı şart koşar. Tabii bunun tam tersi de doğrudur. Adalet ve pratik rasyonellik ile ilgili kavramlar, birbirleri ile ilişkili olmakla kalmayıp insan yaşamı ve insanın doğadaki yerine dair daha genel bir görüşün unsurlarıdır. MacIntyre, bu tür genel görüşlerin rakip geleneklerde dile getirildiğini ve bunların da belli türden toplumsal ilişkilerde somutlaşmış gelenekler olduğunu söyler. Bu geleneklerin somutluk kazandığı toplumlara ilişkin açıklamalar yapan MacIntyre, liberal geleneğin gelişmesi ile rakiplerinin ölmediğini, bunların bir şekilde hayatta kaldığını ileri sürer. Bu nedenle tek tek her birey rakip söylem topluluklarıyla karşı karşıyadır. MacIntyre, bölümün son sayfalarında böyle bir bireyin nelerle karşılaşacağına ve neler yapabileceğine dair açıklamalarda bulunarak kitabı sonlandırır.

MacIntyre’ın, *After Virtue* adlı kitabını tamamlayan bir çalışma olarak gördüğü *Kimin Adaleti? Hangi Rasyonellik?* adlı kitabı toplam beş yüz kırk sayfadan oluşmaktadır. Hacimli sayılabilecek bu eser, sadece adalet ve rasyonellik kavramları ile bunlar arasındaki ilişkiler ya da bunlarla ilgili kuramlar oluşturmuş Batı felsefe gelenekleri hakkında bilgi edinmek için değil, felsefi bir meselenin antik dönemlerden günümüze kadar nasıl şekillendiğini görmek için de önemli bir kaynaktır. Ayrıca MacIntyre’ın eseri yalnızca bir felsefe tarihçisi olarak değil, aynı zamanda bir filozof olarak yazmış olması eserin değerini arttırmaktadır. Bu şu demektir: MacIntyre, kitabını yazarken yalnızca felsefe tarihine yolculuk yapmamakta, ayrıca felsefe de yapmaktadır. Onun temel tezlerinden biri, liberal bireyci bakışın rakip geleneklerden yalnızca biri olduğu ve onun diğerlerine karşı bir üstünlüğünün olmadığıdır. Tarihin sonu gibi savları ya da ilerlemeciliği benimseyenler için bu tez özellikle dikkate alınıp tartışılmalıdır. Öte yandan Akın Emre Pilgir tarafından yapılan tercümenin son derece özenli olduğu ve yapılan editöryal çalışma neticesinde herhangi bir imla ya da yazım yanlışına yer verilmemesi kitabın hanesine yazılması gereken diğer artılar arasındadır. Ancak aynı özenin kitap kapağına gösterilmediği görülmektedir. Beş geleneğin anlatıldığı ve kitap boyunca üzerinde durulan en önemli

ismin Aristoteles olduğu, kitabı oluşturan yirmi bölüm içinde Hobbes’la ilgili hiçbir bölüm olmadığı bilgisi göz önüne alındığında, kitap kapağında yalnızca Hobbes’un ve Hume’un resimlerine yer verilmesi isabetli bir tercih gibi görünmemektedir. Genel olarak bakıldığında kitap felsefeye, özellikle ahlak felsefesine ilgi duyanlar için önemli bir kaynak niteliğindedir.

